
ЮБІЛЕІ

ЮБІЛЕІ

JUBILEES

Николай Григорьевич
ПРИГОДИЧ

Мікалай Рыгоравіч
ПРЫГОДЗІЧ

Mikalai Ryhoravich
PRYHODZICH

Пачатак 2023 г. па-асабліваму святочны для доктара філалагічных навук, прафесара, загадчыка кафедры беларускага мовазнаўства філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Мікалая Рыгоравіча Прыгодзіча, які нарадзіўся 1 студзеня і ў гэтым годзе адзначае 70-гадовы юбілей.

Імя гэтага навукоўца трывала ўпісана ў летапіс беларускага мовазнаўства, яго постаць прыметна вылучаецца ў шэрагу найбольш вядомых айчынных філолагаў, а вынікі навуковай і грамадскай дзейнасці М. Р. Прыгодзіча выклікаюць павагу сваёй глыбінёй, аб'ёмам, разнастайнасцю і шматпланавасцю. Усё прафесійнае жыццё Мікалая Рыгоравіча звязана з вывучэннем і выкладаннем беларускай мовы ў БДУ, дзе прайшлі больш за 40 гадоў яго працоўнага жыцця.

Нарадзіўся М. Р. Прыгодзіч у в. Лышча Пінскага раёна Брэсцкай вобласці і іншым разам з гонарам называе сябе і землякоў палешукамі. Яго

словы і ўспаміны пра малую радзіму заўсёды напоўнены самымі цёплымі пачуццямі. Пасля заканчэння ў 1970 г. сярэдняй школы Мікалай Рыгоравіч паступае на філалагічны факультэт БДУ, а ў 1975 г. атрымлівае дыплом па двойной спецыяльнасці «Беларуская мова і літаратура; руская мова і літаратура». Праз нейкі час ён паступае ў аспірантуру БДУ і пад навуковым кіраўніцтвам прафесара Л. М. Шакуна, аднаго з самых вядомых айчынных мовазнаўцаў, піша, а ў 1982 г. паспяхова абараняе кандыдацкую дысертацыю «Складаныя прыметнікі ў старабеларускай мове». Напэўна, не будзе памылкай сказаць, што з гэтай пары ўзнікае асабае стаўленне Мікалая Рыгоравіча да беларускай мовы менавіта старажытнага перыяду – пазней у 1997 г. сумесна з Г. К. Цівановай ён падрыхтаваў і апублікаваў перакладны слоўнік «Старабеларускі лексікон», у 1999 г. разам з У. В. Анічэнкам – зборнік практыкаванняў «Гістарычная граматыка белару-

скай мовы», у якім выкарыстаны багаты матэрыял старажытнага пісьменства. М. Р. Прыгодзіч стаў ініцыятарам увядзення ў сістэму падрыхтоўкі філалагаў-беларусаведаў асобнай вучэбнай дысцыпліны «Беларуская палеаграфія», для якой распрацаваў тыпавую праграму і неабходныя вучэбныя матэрыялы, напісаў шэраг навуковых артыкулаў па гісторыі беларускай мовы і кіраваў некалькімі навукова-даследчымі работамі па розных праграмах навуковых даследаванняў. А сёння ў яго найбліжэйшых творчых планах стварэнне калектыўнай манаграфіі, прысвечанай старабеларускай мове. І, безумоўна, неабходна ўгадаць, што Мікалай Рыгоравіч быў першым і адзіным загадчыкам кафедры гісторыі беларускай мовы філалагічнага факультэта БДУ з 1993 г., калі кафедра была створана, і да часу яе рэарганізацыі ў 2019 г.

Даследаванне, распачатае М. Р. Прыгодзічам у кандыдацкай дысертцыі, атрымала лагічны працяг у наступных навуковых распрацоўках, вынікам якіх сталі манаграфія «Словаскладанне ў беларускай мове» (2000) і доктарская дысертцыя «Словаскладанне ў гісторыі беларускай мовы», паспяхова абароненая 24 кастрычніка 2000 г. Змест манаграфіі і дысертцыі грунтуецца на матэрыяле помнікаў старажытнага пісьменства XIV–XVIII стст., фальклорна-дыялектных запісах XIX–XX стст., лексікаграфічных працах і творах сучаснай беларускай мастацкай, навуковай і афіцыйна-справовай літаратуры. У названых працах праведзена грунтоўнае вывучэнне складання як аднаго са спосабаў словаўтварэння: апісаны і даследаваны яго гісторыя і сучасны стан, словаўтваральная структура і прадуктыўнасць розных словаўтваральных тыпаў і мадэлей кампазітаў у беларускай мове, выяўлены асаблівасці іх лексіка-семантычнага і функцыянальна-стылістычнага выкарыстання.

Аднак словаскладанне стала далёка не адзіным прадметам навуковых даследаванняў: Мікалая Рыгоравіча цікавяць розныя аспекты сучаснай беларускай літаратурнай мовы, лексікалогія і лексікаграфія, тэрміналогія і тэрмінаграфія, словаўтварэнне, беларуская палеаграфія, гісторыя беларускай мовы і гісторыя беларускага мовазнаўства, замежная беларусістыка. Толькі пералік навуковых набыткаў мовазнаўца – а гэта каля 500 работ! – зойме не адзін дзясятка старонак. Сярод найбольш значных яго прац стварэння індывідуальна і ў суаўтарстве манаграфіі «Словаскладанне ў беларускай мове» (2000), «Герман Бідэр як даследчык беларускай мовы» (2007), «Беларуская мова ў працах замежных лінгвістаў» (2010), «Беларуская мова і мовазнаўства: XIX стагоддзе» (2013), «Германізмы ў беларускай мове» (2015); вучэбныя дапаможнікі «Гістарычная граматыка беларускай мовы» (1999), «Беларускае мовазнаўства» (2006), «Беларуская мова. Прафесійная лексіка. Прыродазнаўства» (2015),

«Беларуская мова. Прафесійная лексіка. Сацыяльна-гуманітарныя навукі» (2015), «Беларуская лексікалогія ў даследаваннях і каментарыях» (2018), «Аўтарская неалагізацыя ў беларускай мове» (2021); навукова-папулярнае выданне «Шчодрасць слова» (1990); слоўніковыя і даведніковыя выданні «Асобна, разам, праз дэфіс» (1994), «Старабеларускі лексікон» (1997), «Пішам без памылак: разам, асобна, праз дэфіс» (2002), «Слоўнік сучаснай беларускай мовы» (2009, 2010), «Энцыклапедычны слоўнік рэлігійнай лексікі беларускай мовы» (2013). М. Р. Прыгодзіч прымаў удзел у падрыхтоўцы некалькіх нацыянальных выданняў: Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі, Беларускай энцыклапедыі (у 18 т.), энцыклапедыі «Беларуская мова», «Рэспубліка Беларусь», «Культура Беларусі».

Захапленне Мікалая Рыгоравіча гісторыяй беларускага мовазнаўства з’яўляецца вельмі заканамерным – знаёмства з працамі розных даследчыкаў, іншым разам малавядомымі ці нават зусім невядомымі, абуджае ў яго імкненне падзяліцца гэтымі звесткамі, зрабіць іх агульнанавуковым набыткам. Колькі разоў, калі абмяркоўваліся нейкія працоўныя пытанні, звязаныя з навуковымі даследаваннямі, даводзілася чуць ад яго наступнае: «А гэтую работу вы бачылі? А гэтага даследчыка ведаеце? А вось у яго быў некалі артыкул па вашай тэме». І колькі разоў гэта дапамагала зарыентавацца, атрымаць патрэбныя звесткі, адкрыць для сябе нешта новае, удасканаліць уласную навуковую работу. І колькі разоў узнікала здзіўленне – гэта ж трэба столькі ведаць па самых розных мовазнаўчых праблемах!

М. Р. Прыгодзіч удзельнічае ў нападзенні заснаванай у 2003 г. серыі выданняў «Памяць і слава», у межах якой публікуюцца найбольш значныя працы вядомых навукоўцаў – супрацоўнікаў БДУ і матэрыялы пра іх. Так, у 2016 г. у гэтай серыі выйшла кніга, прысвечаная прафесару Л. М. Шакуну, якая была падрыхтавана намаганнямі супрацоўнікаў кафедры гісторыі беларускай мовы пад кіраўніцтвам М. Р. Прыгодзіча. Цяпер абмяркоўваецца новае выданне гэтай серыі.

Па ініцыятыве Мікалая Рыгоравіча на кафедры гісторыі беларускай мовы (зараз кафедра беларускага мовазнаўства) праходзяць навуковыя канферэнцыі і чытанні, прысвечаныя яе былым супрацоўнікам і мовазнаўцам філалагічнага факультэта (М. А. Жыдовіч (2006), Е. С. Мяцельская (2011), Б. А. Плотнікаў (2015), Л. М. Шаkun (2016), В. П. Красней (2017), Л. А. Антанюк (2019), Л. І. Бурак (2020), І. М. Шчарбакова (2022)), а таксама асобным мовазнаўцам (І. І. Насовіч (2008), А. І. Жураўскі (2009)). Па выніках гэтых навуковых мерапрыемстваў публікуюцца зборнікі матэрыялаў, назвы большасці з якіх традыцыйна пачынаюцца выразам «Беларускае слова...». Так ушаноўваецца памяць і папулярны навуковая спадчына

гэтых мовазнаўцаў, адбываецца далучэнне да яе новых пакаленняў даследчыкаў, пра што Мікалай Рыгоравіч асабліва клапаціцца.

З імем прафесара М. Р. Прыгодзіча звязана і такая арыгінальная з’ява ў сучаснай беларускай філалогіі, як папулярызацыя і публікацыя прац замежных навукоўцаў, якія займаліся вывучэннем праблем беларускай мовы і літаратуры. Тут, акрамя асобных артыкулаў, трэба ўзгадаць складзеныя Мікалаем Рыгоравічам у суаўтарстве выданне «Герман Бідэр як даследчык беларускай мовы» (2007), манаграфічна-хрэстаматыйнае выданне «Беларуская мова ў працах замежных лінгвістаў» (2010), дзе прадстаўлены беларусістычныя інтарэсы Г. Бідэра, Г. Генчэля, К. Гутшміта, А. Золтана, Л. Пісарэк, Э. Смулковай. Асобнай увагі заслугоўвае заснаваная ў 2020 г. серыя «Замежная беларусістыка». Яе агульная ідэя аформілася пры непасрэдным удзеле прафесара М. Р. Прыгодзіча, які стаў ініцыятарам стварэння, а таксама адным са складальнікаў і галоўным рэдактарам першай кнігі, што змяшчае працы аўстрыйскага даследчыка Г. Бідэра (2021), і трэцяй кнігі з працамі вядомага ўкраінскага беларусіста Р. Піўтарака (2022). Здадзена ў выдавецтва чарговая кніга серыі, прысвечаная венгерскаму беларусісту, даследчыку гісторыі ўсходнеславянскіх моў А. Золтану, і ўжо рыхтуецца новае выданне.

Шматгранны навуковы талент Мікалая Рыгоравіча ў апошнія дзесяцігоддзе раскрыўся праз непакой за стан беларускай мовы ў рэлігійным асяродку. Праблемам упарадкавання, сістэматызацыі і ўнармавання беларускай канфесійнай лексікі навуковец сапраўды аддае шмат часу і сіл, бо лічыць іх надзвычай важнымі для сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Назва аднаго з яго артыкулаў – «Звяртацца да Бога на адзінай літаратурнай мове: што (хто) перааказвае» (2019) – яскрава сведчыць пра гэта. У суаўтарстве з В. К. Раманцэвіч і У. М. Завальнюком М. Р. Прыгодзічам былі падрыхтаваны і апублікаваны Слоўнік сучаснай беларускай мовы (2009, 2-е выданне ў 2010 г.), у якім шырока прадстаўлена канфесійная лексіка, Энцыклапедычны слоўнік рэлігійнай лексікі беларускай мовы (2013). Да 500-годдзя выдання першай друкаванай кнігі Бібліі Францыска Скарыны гэты ж калектыў аўтараў пераклаў на сучасную беларускую мову кнігу Псалтыр (2017, 2-е выданне ў 2018 г.).

На працягу амаль сарака гадоў актыўнай навуковай дзейнасці М. Р. Прыгодзіч прымаў удзел у розных праектах міжнароднага і рэспубліканскага ўзроўню, кіраваў асобнымі заданнямі і тэмамі навукова-даследчых работ у дзяржаўных праграмах навуковых даследаванняў і ў Беларускім рэспубліканскім фондзе фундаментальных даследаванняў. У 1990-я гг. у Апольскім універсітэце (Польшча) рэалізоўваўся міжнародны праект «Змены ў сучасных славянскіх мовах. 1945–1995 гг.», ка-

ардынатарам якога быў М. Р. Прыгодзіч. Вынікам гэтага праекта стала выданне асобных манаграфій па ўсіх славянскіх мовах. М. Р. Прыгодзіч выступіў як адзін з рэдактараў тома, прысвечанага беларускай мове, што выйшаў у свет у 1998 г. Яшчэ адзін буйны міжнародны праект, у якім удзельнічаў Мікалай Рыгоравіч («Германізмы ў славянскіх мовах»), на пачатку 2000-х г. выконваўся пад кіраўніцтвам прафесара Альдэнбургскага ўніверсітэта імя Карла фон Асецкага (Германія) Г. Генчэля. Удзельнікамі праекта падрыхтаваны бібліяграфічныя даведнікі па даследаванні германізмаў у розных славянскіх мовах. Напісаная М. Р. Прыгодзічам у суаўтарстве з А. А. Прыгодзіч і Г. Генчэлем (пад рэдакцыяй М. Р. Прыгодзіча) кніга «Германізмы ў беларускай мове» (2015) абагульніла і прадставіла вынікі калектыўнай працы па заяўленай у назве выдання тэме. Своеасаблівым працягам гэтага праекта можна лічыць і новы міжнародны навуковы праект «Германізмы ва ўсходнеславянскіх мовах», у якім разам з іншымі навукоўцамі задзейнічаны Мікалай Рыгоравіч. У Беларускім рэспубліканскім фондзе фундаментальных даследаванняў М. Р. Прыгодзіч у розныя часы кіраваў некалькімі навукова-даследчымі работамі, адна з апошніх – «Беларуская мова ў працах замежных лінгвістаў». Сёння Мікалай Рыгоравіч з’яўляецца кіраўніком задання і асобнай навукова-даследчай работы «Змены ў лексічным складзе беларускай мовы на мяжы II–III тысячагоддзяў у аспекце заходняга і ўсходняга моўнага ўзаемадзеяння» дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў на 2021–2025 гг. «Грамадства і гуманітарная бяспека беларускай дзяржавы». Мікалай Рыгоравіч, знаходзячыся ў пастаянным навуковым пошуку і з’яўляючыся вельмі прадуктыўным аўтарам, прыцягвае супрацоўнікаў узначаленай ім кафедры да актыўнай навукова-даследчай дзейнасці – акрамя агульнай навуковай тэмы на кафедры беларускага мовазнаўства распрацоўваюцца тры тэмы ў межах дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў.

Міжнародная навуковая супольнасць знаёма з імем і работамі прафесара М. Р. Прыгодзіча дзякуючы яго ўдзелу не толькі ў розных буйных навуковых праектах, але і ў працы XIII, XV і XVI міжнародных з’ездаў славістаў (2003, 2013, 2018), IV, V і VI міжнародных кангрэсаў беларусістаў (2005, 2010, 2015), а таксама ў шматлікіх навуковых канферэнцыях і сімпозіумах, што праводзіліся ў Беларусі, Венгрыі, Германіі, Польшчы, Расіі, Украіне.

Адзін з аспектаў плённай прафесійнай дзейнасці Мікалая Рыгоравіча звязаны з вучэбна-метадычнай работай. І гаворка не толькі пра тое, што ён з’яўляецца аўтарам цэлага шэрага вучэбных дапаможнікаў, слоўнікаў і даведнікаў, названых вышэй. Вялікую значнасць мае праца М. Р. Прыгодзіча

як прафесара вядучай установы вышэйшай адукацыі краіны ў распрацоўцы адукацыйных стандартаў, складанні тыпавых праграм «Беларуская палеаграфія», «Беларуская мова. Прафесійная лексіка» (у суаўтарстве), «Гісторыя беларускага мовазнаўства» (у суаўтарстве), а таксама тыпавых вучэбных планаў і іншых неабходных для рэалізацыі вучэбнага працэсу дакументаў.

Больш за 40 гадоў выкладання ў БДУ сфарміравалі сур’ёзны выкладчыцкі вопыт. Мікалай Рыгоравіч любіць працаваць са студэнтамі, умее знайсці падыход да рознай аўдыторыі, мае ўласны стыль выкладання – спакойны, размераны, пераканаўчы, іншым разам са шчырымі эмацыянальнымі заўвагамі-разважаннямі. Для яго манеры працы ўласціва павага да кожнага студэнта як асобы, уменне разгледзець тыя схільнасці, якія нават сам студэнт яшчэ не ўсведамляе, скіраваць і падказаць, у які бок рухацца, якім навуковым пошукам заняцца, што пачытаць. Гэта не проста фармальныя словы пра вопытнага выкладчыка і добрага педагога. Іх справядлівасць даказваецца тым, што пад навуковым кіраўніцтвам Мікалая Рыгоравіча абаронена дзевяць кандыдацкіх дысертацый, М. Р. Прыгодзіч – навуковы кансультант трох дактарантаў. Падрыхтоўка кадраў вышэйшай кваліфікацыі – аспірантаў, дактарантаў – паспяхова вядзецца ім і сёння.

Як кампетэнтны і кваліфікаваны спецыяліст, Мікалай Рыгоравіч з’яўляўся старшынёй экспертнага савета па мовазнаўстве Вышэйшай атэстацыйнай камісіі Рэспублікі Беларусь з 2006 па 2015 г., членам некалькіх спецыялізаваных саветаў па абароне доктарскіх і кандыдацкіх дысертацый, навуковага семінара па папярэднім экспертызе дысертацый па мовазнаўстве, экспертнага савета па перакладу заканадаўчых актаў пры Нацыянальным цэнтры прававой інфармацыі Рэспублікі Беларусь, Беларускага камітэта славістаў, савета філалагічнага факультэта БДУ, старшынёй арфаграфічнай секцыі Рэспубліканскай тапанімічнай камісіі пры НАН Бе-

ларусі, камісіі па прысуджэнні прэміі імя У. Пічэты па філалогіі і журналістыцы і інш. М. Р. Прыгодзіч уваходзіць у склад рэдакцыйных калегій часопісаў «Роднае слова», «Часопіс Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія», «Беларуская мова і літаратура ў школе», навуковай рады перыядычнага выдання «Acta Albaruthenica», міжнароднага рэдакцыйнага савета часопіса «Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Серыя 3. Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія» і інш.

У сувязі са 100-годдзем з дня заснавання БДУ за шматгадовую плённую навукова-педагагічную дзейнасць, значны асабісты ўклад у падрыхтоўку высокакваліфікаваных спецыялістаў у канцы 2021 г. прафесар М. Р. Прыгодзіч быў узнагароджаны Падзякай Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь і каштоўным падарункам. Акрамя таго, Мікалай Рыгоравіч узнагароджаны ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга (1986), нагрудным знакам «Выдатнік адукацыі Рэспублікі Беларусь» (2003), Ганаровай граматай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь (2013), ганаровымі граматамі Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, Вышэйшай атэстацыйнай камісіі Рэспублікі Беларусь, БДУ і інш. М. Р. Прыгодзіч з’яўляецца заслужаным работнікам БДУ.

Знакаміты прафесар, доктар філалагічных навук, адзін з найбольш аўтарытэтных айчынных мовазнаўцаў, М. Р. Прыгодзіч для супрацоўнікаў кафедры беларускага мовазнаўства найперш клапацілівы кіраўнік, які ўмее падтрымліваць у калектыве спакойную, спрыяльную і спагадлівую атмасферу. Мікалай Рыгоравіч уважлівы і тактоўны ў адносінах з калегамі, ён мае свой падыход да кожнага, пастаянна рупіцца аб прафесійным развіцці і справах калег.

Калегі і вучні віншуюць Мікалая Рыгоравіча і шчыра жадаюць яму здароўя, бадзёрасці, плёну ў працоўнай і навуковай дзейнасці, ажыццяўлення ўсяго запланаванага, а таксама спакою ў душы!

М. І. Свістунова¹

¹Марына Іосифовна Свистунова – кандидат филологических наук, доцент; доцент кафедры белорусского языкознания филологического факультета Белорусского государственного университета.

Марына Іосіфаўна Свістунова – кандыдат філалагічных навук, дацэнт; дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Maryna I. Svistunova, PhD (philology), docent; associate professor at the department of Belarusian linguistics, faculty of philology, Belarusian State University.

E-mail: svistunovami@bsu.by